

Rereading the waqf-name of the late Haji Mohammad Ibrahim Malik al-Tojjar

Matin Sadat Eslahi*

Abstract

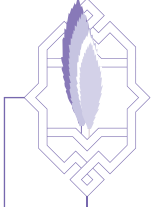
Trade and commerce is one of the important economic factors of any country, which determines the foundation of its capitalism. In different periods of Iran's history, traders played an important role in the economic situation of the society; So that the general well-being and comfort of the people was done by providing their needs. With the expansion of this job, the merchants who traded extensively and with a lot of capital were called Malik al-Tojjar. Muhammad Ibrahim bin Muhammad Malik al-Tojjar was an Isfahani businessman, benevolent merchant and charity owner in Isfahan, who became famous among the merchants during the Qajar period. The present research, with the method of descriptive-analytical research based on library and documentary sources, re-reads the waqf-name of Mohammad Ebrahim Malik al-Tojjar of Isfahan. The findings of the research show that Malik Al-Tajjar of Isfahan, in addition to having a large capital and trade with other countries, devoted all his income and property to charity in various cases after his death and his goal was to meet the needs of the society and help the social and economic life of different sections of the society.

Key words: Waqf-Name, Isfahan, Qajar period, Angoristan Malik, Muhammad Ibrahim Malik al- Tojjar

---

*.Doctoral student of Iranian history after Islam, Isfahan University, Faculty of Literature and Humanities

eslahimatin6@gmail.com

اعادة النظر في كتاب وقف المرحوم الحاج محمد ابراهيم ملك التجار

متين سادات اصلاحي *

خلاصة

تعتبر التجارة و التبادل التجاري أحد العوامل الاقتصادية المهمة لأي بلد، و التي تحدد أساس رأسماليته. في فترات مختلفة من تاريخ إيران، لعب التجار دوراً مهماً في الوضع الاقتصادي للمجتمع، بحيث تم تحقيق الرفاهية العامة و الراحة للناس من خلال توفير احتياجاتهم. ومع اتساع هذه الوظيفة أصبح التجار الذين كانوا يتاجرون على نطاق واسع و برؤوس أموال كثيرة يطلق عليهم اسم ملك التجار. محمد إبراهيم بن محمد ملك التاجر الأصفهاني كان رجل أعمال و تاجراً محسناً و صاحب صدقة في أصفهان، اشتهر بين التجار في العهد القاجاري. إن هذا البحث، بأسلوب البحث الوصفي التحليلي و بالاعتماد على المصادر المكتبية و الوثائقية، يعيد قراءة رسالة الوقف لمحمد إبراهيم ملك التجار الأصفهاني. و تشير نتائج البحث إلى أن ملك التجار الأصفهاني بالإضافة إلى امتلاكه رأس مال كبير و تجارته مع البلدان الأخرى، خصص كل دخله و ممتلكاته للجمعيات الخيرية في مختلف الحالات بعد و فاته، و كان هدفه تأمين الحاجات العامة للمجتمع، و المساعدة في الحياة الاجتماعية و الاقتصادية لمختلف طبقات المجتمع.

الكلمات المفتاحية: رسالة الوقف، أصفهان، فترة القاجار، ملك أنغورستان، محمد إبراهيم ملك التجار.

*. طالب دكتوراه في تاريخ إيران بعد الإسلام، جامعة أصفهان، كلية الآداب والعلوم الإنساني
eslahimatin6@gmail.com

بازخوانی وقفنامه مرحوم حاجی محمد ابراهیم ملکالتجار

متین سادات اصلاحی

مقاله ترویجی

چکیده

تجارت و بازرگانی یکی از عوامل مهم اقتصادی هر کشوری است که به وسیله آن شالوده سرمایه‌داری آن مشخص می‌شود. در ادوار مختلف تاریخ ایران تاجران نقش مهمی در اوضاع اقتصادی جامعه داشتند به طوری که رفاه و آسایش عمومی مردم از راه برقراری مایحتاج آنان انجام می‌شد. با گسترده‌تر شدن این شغل، تاجرانی که به صورت گسترده و با سرمایه زیاد خود تجارت می‌کردند تحت عنوان ملکالتجار نامیده شدند. محمد ابراهیم بن محمد ملکالتجار اصفهانی، تاجر، بازرگان نیکوکار و صاحب خیرات در اصفهان بود که در دوره قاجار در نزد بازاریان به شهرت رسید. پژوهش حاضر با روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر منابع کتابخانه‌ای و اسنادی، وقفنامه محمد ابراهیم ملکالتجار اصفهان را بازخوانی می‌نماید. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ملکالتجار اصفهان داشتن سرمایه بزرگ و بازرگانی با کشورهای دیگر، تمام درآمد و اموال خود را بعد از فوت، وقف امور خیریه در موارد مختلف نموده و هدف وی بیشتر تأمین نیازهای جامعه، کمک به زندگی اجتماعی و اقتصادی اقشار مختلف جامعه بود.

واژگان کلیدی: وقفنامه، اصفهان، دوره قاجار، انگورستان ملک، محمد ابراهیم ملکالتجار.

* دانشجوی دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی
eslahimatin6@gmail.com

مقدمه

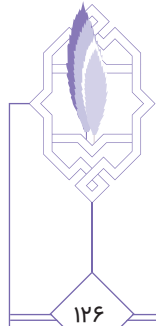
طبقات مختلف جامعه هر کدام بر اساس نقش خود تأثیر به سزایی در اوضاع اجتماعی و اقتصادی جامعه داشتند. اصناف از تولیدکنندگان، صنعت‌گران و کسبه تشکیل می‌شد که به لحاظ قانونی دارای آزادی عمل در حرفه خود بودند. در هر صنفی گروهی از استادان و شاگردان حضور داشتند. اغلب افرادی که دارای پیشه بودند کار خود را از کودکی و به‌عنوان پادو شروع می‌کردند تا به مرحله شاگردی برسند. در بسیاری از مواقع رسیدن به مقام استادی نیاز به تأیید استادکار و کلانتر داشت. علاوه بر آن برای تضمین حقوق اعضا مقرراتی تعیین می‌شد (فلور، ۱۳۶۵، ج ۲: ۵۱). در دوره قاجار (۱۲۱۰-۱۳۴۴ ه.ق) نقش‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تاجران به‌صورت کامل درهم تنیده بود. تجار بزرگ و متوسط در رأس سلسله‌مراتب اجتماعی جای داشتند و بخشی از جامعه شهری را تشکیل می‌دادند (اشرف، ۱۳۵۹، ج ۱: ۲۳). تاجران در بازار موقعیتی ممتاز داشتند و پایگاه اجتماعی آنان از پایگاه اجتماعی کسبه و پیشه‌ورانی که در اصناف متشکل می‌شدند، کاملاً متمایز بود. تجار بزرگ همواره رابطه تنگاتنگی با روحانیان و دیوانیان داشتند، از اعیان به شمار می‌رفتند و در بسیاری موارد از سایر اعیان ثروتمندتر بودند. پولاک بیان می‌کند که بازرگانان در این دوره با وجود ثروت سرشار، زندگی ساده‌ای داشتند، زیرا تجمل‌گرایی سبب می‌شد از اعتبار تاجر نزد همکارانش کاسته شود (پولاک، ۱۳۶۱: ۳۹۲). البته باید اشاره نمود که دوره قاجار، اصناف نتوانستند به‌طور کامل وضع سیاسی یا اقتصادی خود را تقویت کنند؛ زیرا در این عصر اغلب اصناف انجمن‌های بی‌اراده و سست‌بنیادی بودند حکومت آنها را پرورش داده، زیر نظر داشت و در حقیقت هدف غایی از ایجاد آنها تسهیل گردآوری مالیات و سایر مقاصد حکومتی بود (فلور، ۱۳۶۵، ج ۲: ۹۹). اما در کنار آن تاجرانی هم بودند که با کشورهای دیگر در ارتباط بودند و علاوه بر انجام فعالیت خود، محصولات و کالاهای ایرانی را به سایر نقاط صادر می‌کردند و از این طریق توانستند علاوه بر افزایش اعتبار، بر سرمایه خود نیز بیفزایند.

پیشینه پژوهش

در رابطه با موضوع فوق پژوهش‌های جزئی و متفرقه انجام شده است. به طور مثال شفقی در کتاب «بازار بزرگ اصفهان» (۱۳۸۵) به پیشینه تاریخی شهر، بازار اصفهان و همچنین تحولات مرتبط با اوضاع اجتماعی و اقتصادی با تکیه بر نقش بازاریان پرداخته است. علاوه بر آن فهرست جداگانه‌ای تحت عنوان موقوفات بازاریان در اصفهان را تنظیم و معرفی نموده است. الهیاری در طرح پژوهشی که با جمعی از نویسندگان انجام داده و در قالب کتاب با عنوان «تاریخ حرف، صنایع و تجارت استان اصفهان: از دوره باستان تا انقلاب اسلامی» (۱۳۹۳) چاپ نموده به معرفی مشاغل و انواع کالاها و محصولات تجارت رایج در اصفهان پرداخته است. مبشری در مقاله «مطالعه تطبیقی نگاره‌های تزیینی خانه‌های صفوی و قاجار در اصفهان» (۱۳۹۸) به مقایسه نگاره‌های تزیینی در خانه‌های صفوی و قاجار به خصوص انگورستان ملک پرداخته و تحولات تاریخی، تصویری و تاثیر آن را بر تزیینات معماری مورد بررسی قرار می‌دهد. منصوری نیا در پایان نامه خود با عنوان «تحلیل و بررسی وضعیت مالیات بر تجارت و اصناف دوره صفویه» (۱۴۰۱) به بررسی نحوه اخذ مالیات از کلانتر، داروغه، محتسب و ملک‌التجار می‌پردازد. بنابراین با توجه به مطالب فوق، تاکنون پژوهش مستقلی در رابطه با وصیت‌نامه و وقف‌نامه مرحوم حاجی محمد ابراهیم ملک‌التجار انجام نشده از این‌رو بررسی و تحلیل آن رویکردی ویژه می‌طلبد.

اهمیت موقوفه‌های بازار در اصفهان

فضاهای جغرافیایی حوزه‌های فرهنگی هر جامعه‌ای، از جهان‌بینی و فرهنگ همان جامعه نشأت می‌گیرد. در مطالعه فضاهای جغرافیایی در جوامع اسلامی، تأثیر عوامل جهان‌بینی و یا چگونگی نگرش به جهان و نقش مؤثر آن در شکل‌گیری فضاهای جغرافیایی به‌ویژه شهری امری انکارناپذیر است؛ بنابراین یکی از عوامل مهم و بسیار مؤثر در ایجاد فضاهای جغرافیایی، موقوفاتی است که در اغلب سکونت‌گاه‌ها اعم از شهر و روستا وجود دارد (شفقی، ۱۳۸۵: ۴۸۵). از جنبه‌های بسیار مهم وقف می‌توان به آفرینش و پایداری فضاهای جغرافیایی اشاره نمود. وقف در اسلام تنها به‌صورت تعاون و ایثار نیست؛ بلکه در تمام شؤون زندگی ما ریشه دوانده که باید از آن به‌عنوان یک نظام نام برد. سنت وقف کم‌وبیش در تمام ادیان و حتی در ابتدایی‌ترین فرهنگ‌ها و ملل و اقوام به صور گوناگون

وجود دارد. همگانی بودن وقف در جوامع مختلف بشری بیان‌کننده این حقیقت است که سرشت انسان همیشه به‌سوی تعاون با اهداف خیرخواهانه گوناگون بوده است. در واقع جوامع انسانی دارای تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی‌اند بنابراین بدون تعاون و همیاری توان ادامه زندگی را ندارند (شفقی، ۱۳۸۵: ۴۸۶). در جهان اسلام وقف راحت‌ترین و عمومی‌ترین سنتی است که نفوذ آن را در زندگی روزمره انسان‌ها سراغ داریم و از مختصات نظام حقوقی و اقتصادی اسلام است که به‌صورت تکامل‌یافته‌ای درآمده و جوامع اسلامی را دوام و قوام بخشیده و حتی برخی از پژوهشگران نقش آن را چنان وسیع می‌دانند که آن را به‌عنوان یک «نظام» تلقی می‌کنند؛ نظام به این عنوان که وقف تمام ابعاد و جنبه‌های مختلف یک جامعه انسانی را شامل می‌شود و کمتر اموری از جامعه را می‌توان یافت که از پوشش نظام وقف خارج باشد (محمدی ۱۳۷۹، ۹۵). وقف نقش مهمی در ساماندهی زندگی اجتماعی - اقتصادی مردم دارد که می‌توان آن را به دسته تقسیم کرد:

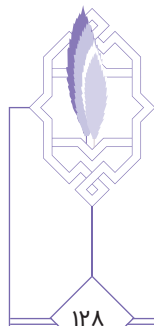
دسته اول موقوفاتی که جنبه عمرانی - کالبدی ندارد، بلکه کمکی است به انسان‌های محروم جامعه مانند ایتام، معلولان، پیران، زمین‌گیران، زندانیان، کمک به مستمندان، وام به تجار، تهیه بذره‌های زراعی، لوازم و ادوات کشاورزی، مصارف خیریه، هزینه دانشمندان، دانشجویان طلاب، قربانی، و غیره.

دسته دوم موقوفاتی هستند که به‌صورت مستقیم با سیمای فیزیکی، کالبدی و با چشم‌اندازهای جغرافیایی سرزمین‌ها، به‌خصوص شهرها ارتباط داشته و در واقع بازتاب کالبدی دارد ایجاد بناهایی مانند مساجد، مدارس، کتابخانه‌ها، بیمارستان‌ها، نوانخانه، حمام‌ها، قسمتی از بازار شهر، سقاخانه و غیره همه بازتاب‌های کالبدی وقف هستند. در واقع وقف تمامی آنچه را که یک جامعه شهری بعد از تأمین اجتماعی نیاز دارد، شامل می‌شود. به همین جهت شهرهایی که دارای موقوفات بیشتری هستند؛ مانند شهر اصفهان، در این شهرها، نوعی تعادل اجتماعی و اقتصادی وجود داشته و دارد (شفقی، ۱۳۷۴: ۳۷). تاجران اصفهان نیز این امر مستثنی نبودند. برخی از آن‌ها اموال و درآمدهای خود را به دلایل مختلف وقف می‌کردند و این عمل نه تنها ارزش و اهمیت مذهبی داشته بلکه به ارتقای شخصیت واقف در جامعه منجر می‌شد.

ملک‌التجار

بازرگانان در ادوار مختلف تاریخ به دلیل شغل خود تأثیرات به‌سزایی در اقتصاد و اجتماع داشتند. اصطلاح بازرگان به‌وسیله نویسندگان معاصر و اخیر اروپایی به‌کاررفته تا گونه‌های متفاوت تاجران را تفکیک کنند. در زبان فارسی دوره صفوی و اوایل قاجاریه واژه تاجر (جمع تجار) به معنی سوداگر ثروتمند عمده‌فروش بود که در دادوستد درون ایالتی و بین‌الممالک می‌پرداخت (آصف، ۱۳۵۲: ۹۴). در واقع تاجران یک‌طبقه همگون را تشکیل نداده بودند؛ اما هر کدام در شهری بر پایه پیوند شغلی، وابستگی مذهبی، اصالت، ملیت و دیگر ضوابط به چندین گروه تقسیم می‌شدند. در اصفهان و دیگر شهرها مانند کاشان، تبریز، و یزد تمایزی در میان تاجران دیده می‌شد. در واقع می‌توان گفت که یک نوع تقسیم‌بندی در میان تجار به دلیل محل خاص تجارت آن‌ها در شهرها وجود داشت. در بازار اصلی اصفهان بیش از سی کاروان‌سرای ممتاز وجود داشت و هریک به گروه خاصی از تاجران تعلق داشت که در یک مسیر تجاری مخصوصی مشغول بودند و یا منطقه یا ملیت خاصی مانند کاروان‌سرای خراسانی‌ها، گیلانی‌ها، ترک‌ها، فرنگی‌ها و هندی‌ها داشتند (منشی، ۱۳۵۰، ج ۲: ۳۰۸). در دوره صفویه تمرکز تجار ثروتمند در اصفهان و برخی مراکز ایالتی، عمدتاً به علت محدودیت بازار سایر شهرها بود، اما تا اندازه‌ای نیز به اقدام حکومت مربوط می‌شد. به‌طورکلی می‌توان گفت سیاست اقتصادی صفویان در مجموع و به‌ویژه در عهد شاه‌عباس اول برای تجار بومی سودمند نبود. شاهان صفوی به تشکیلات اقتصادی خود توجه بیشتری نسبت به دیگر تاجران داشتند (کیوانی، ۱۳۹۲: ۸۱). فعالیت تاجران، عمده‌فروشان و اصناف پیشه‌ور ایران دوره صفوی عمدتاً از طریق یک نظام معین بازاریابی در مورد تجارت داخلی انجام می‌گرفت. این بازارها افزون بر پایتخت و شهرهای ایالتی، در طول راه‌های تجاری نیز قرار داشت. آنها به‌صورت هفتگی یا در برخی از موارد ماهانه برپا می‌شد. پیشه‌وری که به‌طور مستقیم با خریداران معامله می‌کرد، احتمالاً تجار ثروتمند یا کارگزار آنها یا عمده‌فروشان محلی یا دست‌فروشان بود (کیوانی، ۱۳۹۲: ۲۲۴). واژه ملک‌التجار معمولاً به رئیس و ریش‌سفید تجار یک شهر اطلاق می‌شد. در واقع این اصطلاح از دوران صفویه نیز به کار می‌رفته است. حاج‌آقا محمد ملک، یکی از بزرگان لایق و کاردان اواخر دوره قاجاریه بود که در سال ۱۳۱۵ وفات یافت و در نجف اشرف نیز به خاک سپرده شد. مرحوم ملک‌التجار در تاریخ بازار اصفهان نام نیکی از خود برجای

گذاشت. فعالیت و اقدامات وی پیوسته به نفع فقرا و مستمندان بود و اعتقادات مذهبی او سبب شد تا املاک خود را وقف امور خیریه و کمک به سادات و برگزاری مجالس جشن و سرور در اعیاد مذهبی و عزاداری روزهای مذهبی نماید. به طور تقریبی موقوفات وی شامل: ۶۳ حبه از قریه جعفرآباد ماریین بخش ۱۴ اصفهان، ۳۷/۵ حبه از قریه احمدآباد ماریین بخش ۱۴ اصفهان، ۲۳ طاق از سلطان آباد ماریین بخش ۱۴ اصفهان دو باب طاحونه (آسیاب) در سلطان آباد و ده نو بخش ۱۶ اصفهان که درآمد آن‌ها صرف ارحام فقیر واقف، سادات فقیر، تعزیه، آب کربلا و نجف، طلاب، علما و فضلا و تلاوت کلام الله مجید و غیره می‌شود (شفقی، ۱۳۸۵: ۵۰۲). محمدابراهیم خان معروف به ملک‌التجار بعد از گذران عمر خود تمام اموال خود را به صورت گوناگون وقف نمود که در ادامه به آن خواهیم پرداخت.

زندگی‌نامه محمدابراهیم خان معروف به ملک‌التجار

حاج محمدابراهیم خان معروف به ملک‌التجار یکی از فرزندان مرحوم حاج آقا محمد ملک‌التجار بود که در دوره ناصرالدین‌شاه قاجار زندگی می‌کرده و روایت‌گران بر این باورند که پنج شاه قاجار را در طول زندگی خود دیده است. او راه خیرخواهانه پدر خود را ادامه داد و اموال قابل توجه‌تری را به نام موقوفه حاج محمد ابراهیم ملک، وقف بر امور خیریه و عام‌المنفعه نمود. وی در سال ۱۳۴۰ ه. ق، وفات و در انگورستان ملک دفن گردید. انگورستان ملک باغ وسیعی بود که در سال ۱۳۳۳ به عمارت و حیاط محدود شد و استاد سازنده آن، استاد حسین چی بود. این بنا در نوع خود بی نظیر و دارای حیاط بیرونی، حیاط اندرونی، سفره‌خانه، اتاق آرامگاه، زیرزمین، اتاق زهرا خانم، شاه‌نشین تابستانه و زمستانه، حوض‌خانه، اتاق‌های اطراف حیاط و غیره می‌باشد. اغلب فضاها با گچ‌بری، آینه‌کاری و کاشی‌کاری تزیین شده‌اند علاوه بر آن ستون‌های فضای سفره‌خانه و حیاط از پایین دارای تزیینات مختلف‌اند و همچنین در جاهایی روکش چوبی دارند. این خانه به سبک خانه‌های قاجار دو حیاط اندرونی و بیرونی دارد. حیاط بیرونی بخشی از حیاط است که در زمان مراسم مردان در آنجا می‌نشستند و مشغول تماشا بودند. در دوره قاجار ثروتمندان وصیت می‌کردند که در نجف و کربلا به خاک سپرده شوند. اما ملک‌التجار وصیت می‌کند که او را در منزل خودش دفن کنند. بنای انگورستان ملک یکی از آثار مهم معماری اواخر دوره قاجاریه محسوب می‌شود. سرپوشیده این بنا (حسینیه و مقبره مرحوم حاج محمد ابراهیم ملک‌التجار) در زمان حیات خود وضعی آراسته و بی‌نظیر داشت ولی

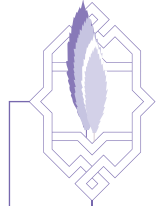
بعد از مرگ واقف سوء استفاده برخی از افراد گردید که با اقدامات به موقع سازمان اوقاف از سال ۱۳۴۵ شمسی که در امر نوسازی، بازسازی، مرمت و حفظ آن گام های مثبتی برداشت، این بنا اکنون یکی از بناهای دیدنی و با ارزش میراث فرهنگی شهر اصفهان محسوب می شود (شفقی، ۱۳۸۵: ۵۰۳).

معرفی وقفنامه حاجی محمد ابراهیم ملک التجار

بسم الله الرحمن الرحيم

(هو الحي الذي لا يموت)

«الحمد لله الواقف على الضمائر عالم الخفيات والسرائر له ميراث السموات والأرض ومنه السنة والفرص والصلوة والسلام على محمد وآله الطيبين المؤمنين باتباع الدين واليقيين چون بر ارباب بصيرت و اصحاب خبرت پوشيده نيست كه مطابق مضمون بلاغت مشحون كل نفس ذائقة الموت و موافق مواد حقيقت مستفاد كل شيئي هالك الا وجهه هر موجودي كه از ظلمات عدم نشاه وجود طبي نمود مسافت عالم آخرت را خواهد پيمود و هر نفسى كه از مكامن غيب پا بعرضه شهود فرمودار تحال و انتقال بسرآي جاويد خواهد فرمود انسان را از مظموره نيستي بمعوره هستى آورده اند ناساز و برك آخرت سازد و او را قوى بينائى و توانائى داده اند تا بلوازم زندگانى جاويد پردازد زيرا كه دنياي دنياه را وفاى نيست و اين دو روزه فاني را بقائى في انما الدنيا فناء ليس للدنيا ثبوت انما الدنيا كبيت نسجته العنكبوت اين سرايىست كه البته خلل خواهد يافت خنك آن قوم كه در بند سراى دگرند و بدين جهت بزرگان دين و زهاد و مقدسين و اهل تقوي و يقين اعتنائى بدنياه دنون نداشته زخارف او را خار و زبون ميداشته و آنرا مزرعه آخرت و اموال آن را بضاعت و سرمايه تجارت قيامت انگاشته عمر و مال خويش را مصروف تحصيل متاع بازار عقبى نمودند چنانكه موفق بتوفيقات ربانيه و مؤيد بتايدات سبحانيه جناب مستطاب فخامت نصاب عمدة الاكابر والاعيان و فخر الامائل والاقران مدرك الموفقين و اشرف الحاج الحرميين الشريفين زائر الركن والحطيم والمصلى في مقام ابراهيم الحاج محمد ابراهيم ملك التجار حشره الله تعالى مع الابرار و الاخيار خلف غفران پناه فردوس آرامگاه المتنعم بالنعيم المؤبد حاجي آقا محمد ملك التجار اطاب الله ثراه وجعل الجنة مثواه ساكنين دارالسلطنه اصفهان بواسطه طهارت ذات وخيارت صفات و پاكي طينت و نيكي فطرت وحسن نيت و خلوص عقيدت دنيا را مزرعه آخرت دانسته اموال خويش را سرمايه تجارت عقبى داشته تا در زمره

و انفقو مما رزقناهم سرأً و علانية یرجون تجارة لن تبور محسوب گردد. پیوسته در زمان عمر خویش اعمال و افعال خود بر وفق دین مبین و طبق شرع متین و فرموده حضرت سید المرسلین علیه صلوات الله والملائكة والخلق اجمعین بجا می‌آوردند و همیشه متذکر حسن عاقبت و تحصیل عاقبت و مترصد خیریت خاتمت و ملتفت خبر خیر اثر بودند که خرمای پوسیده بدست خود دادن بمراتب شتی اعلی و افضل است از مال بیگران و نعمت بی پایان که از جانب انسان بدست دیگران داده شود لهذا ایام عمر را غنیمت شمرده مهما امکن و حق المقذور از خیرات و مبرات آنچه ممکن و میسر بود از صله اقارب و ارحام و تعطف و ترحم بر ایتم و اعطاء صدقات بمستاصلین و ایتاء زکوات بمستحقین و اعانت ضعفاء و اطعام مساکین و ضیافت مؤمنین و ادامه ذکر مسائل و اشاعه اظهار فضائل و اقامه تعزیت حضرت ابی عبد الله الحسین علیه السلام بجای آورند ولیکن چون بقاء انسان در دنیا غیر ممکن و روزگار غدار ایشانرا مهلت نمیداد تا همیشه و علی الدوام امثال این اعمال را اجراء نمایند ناچار متوسل بذیل توصیه باکابر و اخیار و مقدسین و ابرار شده موجب شرع انور در مقام وصیت صحیحه شرعیه برآمده که بعد از فوت ایشان امثال این اعمال برقرار و صدقات جاریه برای ایشان ثابت و پایدار و ثواب آن ها و اصل و عاید روح ایشان گردد و از حسن اهتمام چهار نفر وصی معین امین و سه نفر ناظر مشخص متین و اعقاب صالحه آن ها بموجب تفصیل ذیل مقاصد خیریه و مکنونات بریه حاج موصی معظم فیصل و انجام یابد پس اولاد علاوه بر صله عمومی ارحام و اعمال مسطوره اموال و دارائی خود را تخمین و برآورد نموده تا مقدار ثلث برای خود و ثلثین برای وارث و ارحام منظور دارند پس مال کثیر و مبلغی خطیر از وجه نقد و رقبات و املاک بآنقدر که شایست و بایست و توقع زائد برآن بیجا و بی موقع بود مطابق تفصیل ذیل بارحام داده و ایضاً برای دو نفر وارث بنت و احده و والده ایشان معادل سهم وارث ایشان مطابق دو طغری قباله مصالحه نامچه از وجه نقد و عمارات و املاک و ضیاع و عقار و اثاث البیت و غیرها دادند و بعضی از اموال را از قبیل عمارت انگورستان و سرپوشیده

واقع در آن با کل اثاثیه موجوده در آن از فروش و قالیچه ها و زیلواها و جارها و آئینه های بزرگ و کوچک و مس های طباخ خانه و ظروف و خوانچه و آلات و لوازمات چاهی خوری و قهوه خوری از بلورآلات و نقره آلات هر چه هست تمام و کمال حتی الوتد فی الجدار در سابق موافق وقف نام چه علیحده معتبره وقف نمودند بر تعزیه و روضه خوانی و ذکر مصیبت حضرت ابی عبدالله الحسین و تأکید بلیغ نموده اند که اسباب های

انگورستان را مطلقاً بیرون نبرند و تولیت آنرا مادام الحیوة با خود و بعد از فوت ایشان با حلیله جلیله ایشان و بعد از فوت او با بنت واحده زکیه منحصره که جزء اوصیاء بترتیب مذکور هستند و بعد از ایشان با اوصیاء و نظار مرقومین در ذیل مقرر داشته اند و ایوم مصلحت می دانند که بعد از خودشان سه وصی دیگر در وقف مسطور ناظر و در انجام تکالیف متولیه مستوره مسطوره و امداد او حاضر و بر وجه احسن انجام شود پس نسبت بمابقی اموال که در این ورقه مرقوم است هرچه و هر قدر هست ثلث یا زیادتر با حضور و اطلاع وارث شرعی ایشان که منحصر در دو نفر است یکنفر دختر علیجاه زهراء خانم و یکنفر علیا مکرمه حلیله جلیله ایشان و با قرائت و تفهیم برایشان مسئله اجازه وارث را و علم این دو نفر مقدار موصی به و با اجازه و امضاء این دو نفر وارث وصیت صحیحه شرعیه بنحو مرقوم در ذیل نمودند و بعبارة اخری با اجتماع کافه شروط صحت وصیت از وجود شروط موصی و موصی و شروط وصی و قبول حال الحیوة وصیت صحیحه شرعیه بطور مشروح مفصل در ورقه نمودند و وصی شرعی خود گردانیدند چهار نفر اوصیاء عظام و انقیاء فخام امناء مسمون در ذیل را و اعطاء سلطنت بایشان نمودند که اوصیاء بالاجتماع والانفراد وصیای مرقومه را انجام دهند یعنی کل واحد و هریک هر یکرا اختیار و سلطنت اتیان بوظائف مقرر و اتمام تکالیف مسطوره هست

۱. حجه الاسلام و المسلمین آقائی آقای حاج شیخ جمال الدین دام ظلّه حق الوصایة والتولیه ایشان سالی دویست تومان بدون کسر و نقصان در هر سال باید بایشان برسد.
۲. حجة الاسلام مروج الاحکام آقای سید العراقین حاجی میرزا عبدالحسین مدرس مدظله حق الوصایة والتولیه ایشان در هر سال دویست تومان بدون کسر و نقصان باید بایشان برسد

۳. جناب مستطاب فخر الأنجان هو السید الجلیل النبیل آقاي حاجی سید اسمعیل خلفمرحمت پناه حاجی سید باقر و ایشان دخیل جزئی وکلی کارهای موصی بوده اند از همه جا مطلع هستند و باید سایرین را آگاه کنند وحق الوصایة والتولیه ایشان سالی دویست تومان بدون کسر و نقصان.

۴. زبده المخدرات الزاکیات علیا مکرمه محترمه حلیله جلیله ایشان که عمه زاده و خالوزاده موصی است و ایشان مادام الحیوة وصی هستند و بعد الفوت صبیّه ایشان خانم قائم مقام ایشان و وصی هستند مادام الحیوة و وصایت بفوت ایشان زایل و قائم مقام ندارند حق الوصایة والتولیه سالی دویست تومان

وسه نفر امناء صلحاء دیگر را بسمت نظارت موصوف داشته مقرر داشتند که این سه نفر مسمون در ذیل کل واحد بالاستقلال و هریک هریک منفرداً او منضا ناظر و ممد در اتیان باشند و هرگاه خدای نخواستہ قصوراً او تقصیراً مسامحه باغفلتی از اوصیاء کلمهم او بعضهم در تکالیف ایشان ظاهر و مکشوف گردد نظار مسمون در ذیل باسعی وافی و جد کافی اعمال و وظائف مقررہ در ذیل را بانجام رسانند.

۱. نجل الشرفاء و الاعیان آقای حاج محمد کریم

که هم خالوزاده و هم عمه زاده موصی است حق النظاره سالی صد تومان بی کسر

۲. سرکار شریعتمدار مروج الاسلام آقای حاجی میرسید عبد الله خلف مرحمت پناه آقای

حاجی میرزا محمد حق النظاره سالی صد تومان بی کسر

۳. جناب عمدة الاشراف والاعیان آقا محمد مهدی

زید عزه حق النظاره سالی مبلغ صد تومان بدون کسر و نقصان - و هرگاه احد اوصیاء تخلف نمود سایرین امینی را یا از نظار یا از خارج بجای او نصب کنند و بعد از آنکه تخلف از احد نظار ظاهر شود باقی امینی را بجای او نصب و بعد از فوت اوصیاء با نظار اختیار با اصلح و ارشد از اولاد آنها ما تعاقبو او تناسلو و از اولاد اوصیاء و نظار هر کدام لایق نیستند دیگران او را مداخله ندهند و باقی دیگری صالح و امین بجای او نصب کنند و هرگاه خدای نخواستہ طبقه اوصیاء و نظار منقرض شدند البته ولی من لا ولی له حاکم شرع و مجتهد جامع الشرائط بطور مقرر وصی و ناظر معین و تکالیف را بعمل آورند و باید اوصیاء و نظار خداوند را حاضر و ناظر بلکه موسی معظم را نصب العین نموده در وظائف مقررہ خود بهیچوجه من الوجوه مسامحه و اهمال روا ندارند و اما کیفیت وصیت که باید بدون مسامحه اوصیاء معمول دارند اولاً آنکه هرگاه فوت موصی معظم در اصفهان واقع شود جنازه را در حوض سرپوشیده انگورستان غسل داده و حتی الامکان آقای حاجی میرسید عبدالله با سایر اوصیاء برای تغسیل حاضر باشند و در اطاق معروف بائینه که در سرپوشیده انگورستان است دفن نمایند و کلام الله کوچک که در جلد فولاد و نزد والده خانم است با تجویز شرع همراه موصی در قبر یا روی سینه یا تلقاء وجه یا جای دیگر محض استشفاع بگذارند و این تغسیل و تدفین منافی با وقفیت این محل نیست زیرا که محل بامور وقف نیست و باین صفت وقف شده و والده خانم و خود خانم نیز مأذونند که هرگاه بخواهند مدفن آنها این محل باشد نه دیگری و پس از دفن در ترتیب لوازم تعزیه در ایام ثلثه و هفته و چله و سال مطابق شان و موافق مرقومات ذیل سلوک و رفتار نموده

کوتاهی در انجام وظائف روا ندارند.

یک نفر قاری صحیح القرائه سر قبر بگذارند که بطور دوام و همیشه گی قرائت قرآن نماید و چراغ هم در تمام شبها روشن نمایند و شبهای جمعه همیشه یک نفر روزه خوان روزه بخواند و مبلغ هفتاد و دوتومان سالی بقاری بدهند و مبلغ سی و هشت تومان برای روشنایی و روزه خوان بدهند که در هر سال یکصد و ده تومان میشود.

ایام ثلثه را مطابق مرسوم و موافقشان معادل یک هزار تومان مخارج کنند روزی سیصد و سی و سه تومان تقریباً و هر روز از این مبلغ مقدار پنجاه من برنج طبخ کنند با لوازم آن و بفقرا و ضعفا بدهند خرج شود هزار تومان.

ناز ليله الدفن از چهل نفر مومن استیجار شود و مانها داده شود هشت تومان.

برای هفته و چله و سال موافق مرسوم و مطابق شئونات مبلغ سیصد تومان مخارج شود از قرار هر روزی صد تومان و از این مصارف بفقرا و ضعفا اطعام کنند.

صلوة و صوم از اشخاص مسئله دان صحیح العمل استیجار شود و از بابت داعی بآنها سالی ده تومان بدهند هفتاد سال استیجار کنند و هفتصد تومان برای این عمل بدهند نائب الزیاره عتبات عالیات ار کربلا و نجف اشرف و کاظمین و سامره از شخص امین صحیح العمل استیجار شود بمبلغ یکصد و پنجاه تومان.

حجه بلدیة از شخص امین مسئله دان صحیح العمل از مثل مرکا و شریعتمدار

آقای حاجی میر سید عبد الله و امثال ایشان بقید مراجعت از راه نجف و کربلا استیجار شود مبلغ یک هزار و پانصد تومان.

نایب الزیاره مشهد مقدس از شخص امین صحیح العمل استیجار شود بمبلغ یکصد و پنجاه تومان.

بوالده خانم تا زمان حیات ایشان بجهة مخارج ایشان در هر ماهی مبلغ پنجاه تومان بدهند که در سالی ششصد تومان میشود و محل این مصارف عنقریب در ورقه مذکور خواهد شد و ثانیاً که عمده نزد موصی نجات و رستگاری خود را بواسطه آن میخواهد این است که بمجرد آنکه موصی معظم دنیای فانی را وداع کند و روح پر فتوحش باشیانه قدس پرواز نماید بلافاصله و بدون تاخیر ضیاع و عقار و رقبات و املاک و اشیاء مفصله ذیل را بصیغه صحیحه شرعیه وقف صحیح شرعی و حبس مؤبد ملی فی سبیل الله و فی سبیل الخیرات و المبرات المسطوره نمایند و بتصرف وقف بدهند که با اجتماع شرائط وقف منعقد شود و تولیت آن را با خود اوصیاء اربعه بنظارت نظار ثلثه گذارند و هر سال

منافع موقوفات را بدستور مقرر ذیل بمصارف مرقومه در ذیل برسانند و تولیت و نظارت بعد از آنها با اولاد آنها بشرح مذکور که با تخلف احدی از اوصیا بانظار دیگران امین دیگری بجای او نصب کنند و همچنین است در اولاد آنها بتفصیل سابق الذکر.

کل ششدانگ تیمچه سرپوشیده جدید البناء واقع در رسته بازار معروف بتیمچه ملک محفوف به بازار زرگرها و بازار قنطاق سازها باکل توابع و لواحق و حجرات فوقانی و تحتانی و انبارها وغیرها بالتمام و محدود است بحدود اربعة ذیل

برسته بازار- بیازار سیف الله خان - بیازار زرگرها - بیازار قنطاق سازها

کل ششدانگ تیمچه مقابل مدرسه صدر

واقع در بازار سنگ تراشان و نجاران جنب بازار زرگرها و بازار چیت سازها با جمیع توابع و لواحق از حجرات فوقانیة و تحتانیة و سرپوشیده و قهوه خانه و اسکرو و انبار و غیره ها بالتمام و محدود است. بحدود ذیل بیازار زرگران - بتیمچه حاجی علینقی- بیازار سنگ تراشان و نجاران - بحوض بازار چیت سازان

کل ششدانگ تیمچه بهار بند مقابل و محاذی همین تیمچه سرپوشیده دار واقع در بازار سیف الله خان باکل توابع شرعیة و لواحق ملیه از حجرات فوقانیة و تحتانیة و انبارها وغیرها بالتمام

کل ششدانگ یکباب تیمچه سرپوشیده واقع در رسته بازار مقابل سرای گلشن معروف به تیمچه حریر فروش باجمیع توابع شرعیة و لواحق ملیه از حجرات تحتانیة و فوقانیة و سایر متعلقات

کل ششدانگ آب و املاک قریه کاونان لنجان با کافه توابع و لواحق ملیه از باغ اربابی و عمارت در باغ و بذر و مساعده و طلب از رعایا بضمیمه سه حبه آب و ملک از مزرعه کریم آباد جنب آن با متعلقات بالتمام

کل ششدانگ آب و املاک قریه زود ان واقع در لنجان باجمیع توابع شرعیة و لواحق ملیه و باغ با یک اصله چنار بزرگ واقع در مسجد باذر و مساعده و مطالبات از رعایا بالتمام. تمامی دودانگ و سه ربع دانگ از کل شش دانگ آب و املاک قریه دارجان واقع در لنجان بالجمیع متعلقات و بذر و مساعده و طلب از رعایا بانضمام ششدانگ کارخانه رزازی و غیرها.

تمامی پنج دانگ آب و املاک از کل شش دانگ مزرعه جمالآباد من توابع قریه دارجان بانضمام باغ دراز باکل توابع شرعیة و لواحق ملیه و بذر و مساعده و طلب از رعایا بالتمام.

تمامی هفده حبه و نیم از کل شش دانگ قریه طاد واقعه درلنجان بانضمام یک قطعه زمین شش جریبی جنب طاحونه که مستاجر فعلی آن حاجی اسمعیل است با بذر و مساعده و طلب از رعایا وکل متعلقات شرعیه.

تمامی بیست و یکحبه آب و ملک از ششدانگ مزرعه دولت آباد سرارود واقعه در هفت مزرعه بلوک سمیرم باکل توابع شرعیه و لواحق ملیه بانضمام یکحبه و نیم ملک بلندی که مستاجر فعلی آن کدخدای سابق می باشد با بذر و مساعده و مطالبات و غیرها بالتمام.

کل شش دانگ آب و ملک قریه اندنان من بلوک بران قلعه و حمام و طاحونه و حیوان کرد با لوازم و باغات و بذر و مساعده و غیرها.

تمامی پنج دانگ و نیم از جمله ششدانگ طاحونه مائیه واقعه در قریه باغ وحوش در لنجان با جمیع توابع شرعیه و لواحق ملیه و مساعده و اسباب و آلات و غیرها.

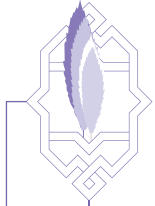
کل ششدانگ یکباب طاحونه مائیه واقعه در دریچه پیاز معروفه بطاحونه خان که مستاجر فعلی آن حاجی اسمعیل است باکل توابع و لواحق و مساعده و غیرها بدون استثناء کل ششدانگ قریه کلارتون من بلوک بر آن با توابع شرعیه و لواحق کلا وقلعه و بذر و مساعده رعایا و مطالبات از ایشان و غیرها

کل ششدانگ یکباب کاروانسرای آجری واقعه در تخته فولاد با کافه توابع و لواحق از حجرات و دروب و طویله و غیرها بالتمام

کل ششدانگ یکباب کاروانسرای آجری واقعه در قرب شاهرضا و قصبه قمشه باکل نوابع ولواحق و حجرات و طویله ها و غیرها

کل ششدانگ قریه امین آباد من توابع قصبه قمشه واقعه در حوالی ایزدخواست با کافه توابع و لواحق و حمام و آب انبار و باغات معنبه و مشجره و بذر و مساعده و مطالبات از رعایا با انضمام کاروانسرای آجری مقابل قلعه با توابع شرعیه آن از حجرات و بیوتات و طویله ها بالتمام بانضمام یکقطعه معنبه مشجره واقعه در مزرعه مابین امین آباد و اسفرجان ابتیاعی از آقا سلیمان کد خدا

تمامی سه دانگ از جمله ششدانگ یکدرب ناغ واقعه در چرخ آب بانضمام کل توابع و لواحق از اشجار و عمارات فوقانیه و تحتانیه و عمارت وسط داغ و قهوه خانه و انبار و طویله و حریم و اشجار و غیرها و مخفی نماند که سه دانگ دیگر این باغ از موقوفات مرحومه والده موصی است و تولیت آنرا با والده خانم مفوض داشتهاند که فعلا تولیت با ایشان است

در کربلا کل ششدانگ یکباب خانه محل سکناي واقعه در شهر نو اول خیابان چهار راه دروازه نجف مقابل مسجد که مشتمل است بر یکباب اندرونی و یکباب خلوت و یکبار بهار بند و طویله که داراي بیوتات فوقانیه و محل سکنا است و خانه مرقومه مشتمل است بر سرداب و بیوتات فوقانیه و تحتانیه و قهوه خانه و حوض و مطبخ و غیرها با کل توابع شرعیة و لواحق حتی الوتد فی الجدار بدون استثناء شیئی از آن

در نجف اشرف کل ششدانگ یکباب خانه واقعه در نجف اشرف محاذی مدرسه مرحمت و غفران پناه حجة الاسلام آقا سید محمد کاظم یزدی قدس سره با کافه توابع شرعیه و لواحق ملیه از عمارات و جدران و دروب و وسقوف و بیوتات فوقانیه و تحتانیه و حوض و مطبخ و بالوعه و غیرها بدون استثناء شیئی از آن اوصیاء مرقومین این بیست قلم رقبات مسطوره را وقف نمایند و منافع و مال الاجاره آنها را بمصارف مقرر در ذیل برسانند و چون ه قلم رقبات مسطوره ذیل موقوفات مرحمت و غفران پناهحاجی آقا محمد والد موصی است و تولیت آنها با موصی معظم است پس مقرر میدارند که ایضاً تولیت این موقوفات بعد فوت موصی با اوصیاء و نظار مرقومین بوده باشد که منافع و مال الاجاره آنها را بمصارف ذیل برسانند که این مصارف مندرج در مصارف ذیل است املاک موقوفه مرحوم حاجی آقا محمد طاب ثراه املاک موقوفه مرحوم حاجی آقا محمد طاب ثراه همگی و تمامی شصت و سه حبه آب و ملک از جعفرآباد ماریین مع قلعه و حمام و باغات باکل توابع شرعیه و لواحق ملیه بالتمام و ۹ حبه دیگر که ملک غیر است قلعه و حمام و باغ ندارد

از کل ششدانگ قریه احمد آباد وازی من بلوک ماریین مع حمام و قلعه جدید و باغات و سهم از قلعه قدیم با کل توابع و لواحق بانضمام مزار و مداخن بدون استثناء سی و هشت حبه و نیم بانضمام بیست و چهار جریب از املاک خاکی جروکان که جزو احمد آباد شده با توابع

تمامی بیست و سه طاق آب و ملک از قریه سلطان آباد واقعه در برخوار مع قلعه و حمام و یخچال با کل توابع شرعیه ولوا حق ملیه بانضمام املاک باقرآباد که خرید شده و جزو سلطان آباد شده بانضمام ششدانگ کاروانسرا و یکطاق دیگری از باقر آباد حمام و یخچال و قلعه سهم ندارد

کل ششدانگ طاحونه سلطان آباد برخوار با اساسیه و لوازم و اشجار و متعلقات بدون استثناء شیئی از ان بالتمام.

کل ششدانگ طاحونه ده نوبرخوار با اساسیه و لوازم و اشجار و متعلقات شرعیه و منضامات

اسلامیه بالتامام بدون استثناء شیئی

و اما مصارف اعیان موقوفه که بتوسط اوصیاء و نظار باید در آنها صرف شود بعضی از منافع در شهر اصفهان باید صرف شود و بعضی در مشهد مشرفه اما آنچه باید در اصفهان شود دائمی از وجوه معینه مرقومه در اقلام نه گانه فوق که متعلق بفوت موصی و اعمال بریه بعد از فوت موصی است موافق مرقوم فوق معمول داشته ادا نمایند

حق الوصایة و حق التولیه اوصیاء و نظار را در سالی هزار و یکصد تومان بدون کسر و نقصان برسانند اوصیاء هرکدام سالی دویست تومان و نظار ثلثه را هر کدام صد تومان از بابت سهم امام در هر سال بمروور دهند هزار تومان از بابت رد مظالم بحکام شرع بدهند ۲۰۰ تومان از بابت زکوات املاک بطلاب مستحق و غیر هم از مستحقین ۱۵۰۰ تومان - از بابت خمس بسادات اهل محل و غیره بدهند ۱۵۰۰ تومان جهت افطاری ماه رمضان بیست شب افطار دهند ۵۰۰ تومان - بفقرا اهل محل بابت رد مظالم بد هند هر سال ۳۰۰ تومان - یخ بخرند جهت فقرا و مساکین و مساجد و حمام ۵۰ تومان غدیری بدهند شب عید غدیر و روز عید غدیر و شب بعد از عید برنج با لوازم طبخ کنند معادل ۳۰۰ تومان روز عید غدیر بفقرا و سادات پول بدهند ۲۰۰ تومان - کلیچه پوست بخرند در زمستان بفقرا و سادات بدهند ۱۵۰ تومان خاگه در تابستان بخرند در زمستان بفقرا بدهند ۵۰۰ تومان - بمسئله کوهک سالیانه مسئله میگوید و روضه خان در مسجد خیابان ماه رجب و شعبان و رمضان و باقی ایام سال ۷۵ تومان - کلیچه پوست بخرند و بکریلا بفرستند در زمستان برای فقراء کربلاء معلی ۵۰ تومان - تعزیه داری در محرم از غره تا پانزده روز تمام در انگورستان تعزیه داری نمایند و ده شب هم سفره بدهند جمله شود ۱۷۵۰ تومان - تعزیه داری از نوزدهم صفر تا آخر ماه ده روز در انگورستان روضه خوانی و پنج شب سفره بدهند جمله شود ۱۰۰۰ تومان

تعزیه داری از غره ذیحجه نادم ذیحجه بجهة اخوی موسی واقف دار انگورستان تعزیه داری شود معادل دویست و پنجاه تومان

جهت مرحوم والده در ایام وفات صدیقه طاهره ده شب روضه خوانی شود و یکشب سفره بدهند معادل دویست و پنجاه تومان

در تیمچه سرپوشیده در رسته بازار که وقف است روضه خوانی شود. در محرم یا صفر یا بعد از عید که هوا سرد نباشد معادل ۲۰۰ تومان - مقرر آنکه از این مصارف دو دهة روضه خوانی محرم و صفر مبلغ ۵۰ تومان هر سالی از بابت مرحوم حاجی محمد علی

عم موسی منظور آورند و مبلغ هفت تومان از بابت آقا لطفعلی منظور است اوصیاء و نظار این دو مبلغ را در هر سال مقصد این دو نفر در ضمن کل منظور دارند بارحام تا شخص خودشان حیات دارند بدهند

آقا محمد کریم خالو زاده ماهی ده تومان هرسالی ۱۲۰ تومان

حاجی محمد حسین عموزاده هر ماهی ده تومان هر سالی ۱۲۰ تومان

آقارضا والد مرحوم حاجی عبدالحسین ماهی ده تومان سالی ۱۲۰ تومان

عیال اقا محمود که دخت حاجی عبد الحسین است ماهی پنج تومان سالی ۶۰ تومان

عیال آبد الغفور که دختر حاجی عبد الحسین است ماهی پنج تومان سالی ۶۰ تومان

صبايای مرحوم حاجی محمد علی دو نفر هر يك ماهی دو تومان و پنج هزار سالی ۶۰ تومان

بداغ بیگم همشیره حاجی محمد علی عمو زاده تا حیات دارند بدهند ماهی ده تومان

سالی یکصد و بیست تومان مصارف در کربلای معلی جهت روشنائی ضریح مطهر حضرت

سید الشهدا (ع) چهار شمع هر شب روشن شود با حق الزحمه چراغچی و کلید دار در هر

سال یکصد و پنجاه تومان

جهت روشنائی ضریح حضرت ابوالفضل (ع) هر شب دو شمع روشن شود با حق

الزحمت چراغچی و کلیددار در هر سال صد تومان

جهت سبیل کردن آن و یخ مصنوعی ماهی ده تومان سالی صد و بیست تومان

جهت مریضخانه بدهند ماهی ده تومان سالی یکصد و بیست تومان

جهت طلاب و سادات بدهند ماهی یکصد تومان سالی یکهزار و دویست تومان

قیمت خاکه که در تابستان بخرند و در زمستان بقفرا بدهند سالی صد و پنجاه تومان

جهت دفن و کفن فقرا در کربلای معلی ماهی ده تومان سالی ۱۲۰ تومان

حق الزحمه شخص امینی که متحمل این مصارف است و مواظبت مینماید هر ماهی

مبلغ پنج تومان هر سالی شصت تومان

مصارف در نجف اشرف جهت روشنائی حرم مطهر حضرت امیر (ع) چهار شمع در بالای

سر روشن شود با حق الزحمه چراغچی و کلید دار در هر سال صد و پنجاه تومان

جهت علما و سادات و طلاب هر ماهی صد تومان سالی ۱۲۰۰ تومان

جهت سبیل آب و یکنفر روضه خوان که شبهای جمعه در حرم روضه بخواند سالی پنجاه تومان

جهت مخارج روشنائی مقبره مرحوم حاجی والد موسی با دو نفر قاری ماهی بیست

تومان سالی دویست و چهل تومان و باید همه روزه مفتوح باشد تا دو ساعت از شب

حق الزحمه شخص اميني که مواظب چراغهای بالای سر در حرم میشود و وجوهات را میرساند و مواظب کار مقبره میباشد ماهی ۶ تومان در هر سال ۷۲ تومان

مصارف در کاظمین علیهما السلام جهة روشنائی دو لاله بالای سر شب و صبح هر دو روشن شود با حق الزحمت چراغچی و کلید دار ماهی ده تومان سالی یکصد و بیست تومان

بطلاب و سادات و متفرقه بدهند از قرار ماهی پانزده تومان سالی یکصد و هشتاد تومان

مصارف در سامره از نو بر قرار نمایند جهة روشنائی دو لاله از نو بر قرار نمایند هر ماهی ده تومان سالی یکصد و بیست تومان

باقایان طلاب و سادات بدهند ماهی پنجاه تومان سالی ششصد تومان حق الزحمه شخص وجوهات رساننده و مواظب روشنایی چراغ در هر سال سی تومان

مصارف در مشهد مقدس روشنائی دو دانه لاله و بابت روشنائی جدید که معین نمایند با حق الزحمت ماهی ده تومان سالی یکصد و بیست تومان

جهة آقایان طلاب بدهند ماهی پانزده تومان سالی صد و هشتاد تومان

مصارف در حضرت معصومه در قم از نو بر قرار نمایند دو دانه لاله روشن شود با حق الزحمت چراغچی و غیره هر ماهی بدهند ده تومان سالی یکصد و بیست تومان

مصارف در مدینه منوره هر گاه ممکن شود برای حجاج معتبرین که میروند بآنها بدهند و خیلی جهد کنند که بعمل آید برای روشنائی در هر سال بدهند مبلغ یکصد تومان و سادات و فقراء و آقایان شیعه بدهند در هر سالی مبلغ سیصد تومان

مطلب دیگر تکیه مرحوم آخوند ملا محمد کاشی طاب ثراه که موصی ساخته اند عمارتهای شخصی موصی را تعمیر نمایند و حوض خانه یعنی ارسی چون بجهت احیاء و عبادت ساخته شده کسی را در آنجا دفن نمایند و اما در دو اطاق جنبین هرگاه بخواهند از ارحام کسی را دفن نمایند ماذونند نه غیر ارحام و ماهی دو تومان بسرمدار تکیه از بابت مواجب بدهند توضیح آنکه اقلام نه گانه مصارف متعلق بموت موصی آنچه وحدانی و یکدفعه ایست از قبیل مخارج تجهیز و ایام ثلثه و اطعام و هفته و چله و سال و استیجار صاوة و صوم و نائب الزیاره ها و لیلۃ الدفن و حجه بلدیه این ها از موجودی نقدی و جنسی و آنچه باشد انجام داده شود و اما آنچه دائمی است از قبیل مخارج مقبره موصی از منافع موقوفات انجام داده شود - مطلب دیگر هرگاه قروض برجناب موصی از روی دفتر و رسیدگی محقق شود از منافع موقوفات داده شود ایضاً حق الوصایة والتولیه نسبت به

والده خانم و خانم که تا زمان حیات آنهاست بعد از حیات جزو عایدات و به مصارف

دیگر باید صرف شود و همچنین ماهی پنجاه تومان شهریه والده خانم

مطلب دیگر هرگاه صبیبه مرضیه بنت موصی معظم بخواهند در انگورستان منزل کنند

مادونند و مختارند چون منافی غرض واقف نیست و علاوه انبای حفظ و حراست است

تعزیه داری ها را بوقت متحمل شوند بنابراین مادونند خانه انگورستان را محل سکنی

قرار دهند دیگر دیگ های بزرگ معادل شصت من برنج که طبخ کنند در انبار انگورستان

موجود است هر گاه تعمیر یا تغییر لازم شود اوصیاء مختارند تبدیل کنند

مطلب دیگر منافع نقدی و جنسی این املاک مرقومه تا سالی هیجده هزار تومان

شده اینطور اوصیا مقرر دارند که جنس را صلاح وقت بفروشند و این مصارف را نموده

باشند هرگاه کسر دارد در غیر حق الوصایه والتولیه و حق النظاره در مصارف دیگر از قرار

تومان شمار وبالنسبه کسر بگذارند و هر گاه اضافه دارد بنای مدرسه یا مریضخانه در نجف

اشرف بگذارند که بمرور تمام نمایند

از اوصیاء و نظار خواهش می نمایند که بجهدی وافر کارهای مسطور را بانجام برسانند

مطلب دیگر در باب جاریه های خانه و امان غلام زعفران آزاد است تا زمانیکه والده

خانم بخواهند او را نگاهداری کنند حصینه جاریه ملك والده خانم می باشد امان هم

مرحوم حاجی والد موصی معظم او را آزاد نموده اند و تا حیات خود امان کما فی السابق

مخارج او را متحمل شوند و بعد از فوت امان والده خانم و خود خانم نسبت باولاد او

خود دانند - توضیحات از موصی بجهت آگاهی بعضی مذکور می شود املاک و نقد که در

حیات مرحوم حاجی عبدالحسین بخود ایشان داده شده

جناب مرحمت پناه حاجی عمو که در دستک جلد قرمز طلب تنخواه نوشته شده و

صاف شده الا سنه ۱۳۲۹ بیست و یکهزار و هشتاد و نه تومان و شش قرآن و سیصد و

هفتاد و پنج دینار

باغات جولاهیه که بعد از فوت مرحمت پناه حاجی والد محمد حاجی والد بتصرف ایشان داده

شده و حال در تصرف حاجی محمد باقر می باشد چهار درب باغ چهار هزار تومان

بابت ادعای حاجی علیمحمد بنکدار بحاجی عمو داده اند یکصد تومان

از بابت قیمت دودانک قریه وازی که مشترک با مرحوم حاجی والد خریده اند و خود

ایشان برده اند نصف با مرحوم والد بوده و نصف با ایشان بوده نصفه مرحوم والد ۱۸۱۲

تومان از بابت بذورات گرفته اند از گندم و جو و باقلا و کرکرو گندم ۲۶۸ خرور باقلا و کرکرو

۲۶ خروار جو ۲۸ خروار مجموع ۳۲۲ خروار

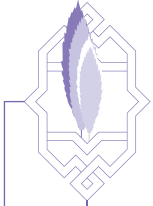
جناب حاجي محمد وجوهات گرفته اند قبل از سفر تشرف بمشهد مقدس بموجب صورت در روزنامه جلد قرمز سنه ۱۳۲۴ - ۱۴۸۸ تومان و هفت قرآن و ۱۲۵ دینار شهر ذیقعدہ ۱۳۲۶ ۹۴۸ تومان وجه داده اند در سنه ۱۳۲۷ ۴۲۵ تومان تتمه ۵۲۳ تومان از بابت محاسبات دو سفر عتبات عالیات در سنه ۱۳۳۱ بموجب صورت حساب که نزد ایشان میباشد ۴۳۵۹ تومان ۳ قران ۹۷۵ دینار تفاوت جنس مالیاتی هر مد آن به پیشکار مالیه داده شده ۶۷۲۱ تومان ۵ قران دینار

ششدانگ قریه هرمدان برا آن که نزد حاجي محمد باقر است از تاریخ سنه ۱۳۱۹ تا بحال که بیست هزار تومان مال الاجاره آنرا برده اند هرگاه بواسطه سن خوارگی یکسال کسر داشته در عوض سالهای بعد زیادتر منافع داشته سوای مال الاجاره قیمت ششدانگ هم هرچه هست یکدرب باغ معروف واقعه در پشت چشمه محله پای قلعه ۳ جریب - قطعه جنب آن معروف بیاغ باروت کوب ها که فعلا عمارت شده و محل سکناي حاجي محمد باقر است ۲ جریب جمله ۵ جریب ۱۵۰۰ تومان مخفی نماند که هنگامیکه جد من حاجی محمد حسن مرحوم شد مرحوم حاجی والد در ابوشهر بوده اند تمام ما یملک و مال الاجاره از نقد و غیره تمام را حاجی عمو مداخله نمودند چیزی بمرحوم والد ندادند بعضی طلب کارها را هم خود مرحوم حاجي والد که آمدند طلب آنها را دادند املاک و مخلف خانه آنچه بود تمام را تقسیم نمودند سهم هریک را داده اند و بخط مرحمت پناه حاجي والد در دفتر طلب تنخواه تفصیل را بخط خودشان مرقوم داشته اند تا واضح باشد صورت املاکی که بارحام داده شده بحاجی محمد حسین عمو زاده حلف مرحوم حاجي عبدالله در سنه ۱۳۲۹ از قریه میان رشید لنجان ۵ دانگ و ۴ حبه معادل ۱۱۵۰۰ تومان از مزرعه حسین آباد برخوار جنب خورزوق یکطاق و نیم ام ۸۰۰۰ تومان

املاک پشت مدرسه چهرباغ از املاک فتح آباد معدل ۳۸۰۰ تومان وجه نقد داده شده بجهه سرمایه تجارتی ۱۲۰۰ تومان مجموع ۲۴۵۰۰۰ تومان

بحاجی محمد خالوزاده و عمه زاده خلف مرحوم آقا محمد حسن از قریه قمیشه جه واقعه در برخوار بضمیمه قنات و املاک حسن آباد جنب آن ۸ طاق ۱۲۰۰۰ تومان
آب و ملك اندوان ماربین بوجب قبالات ۵۵۰۰۰ تومان

از قریه جوآباد واقعه در ماربین بضمیمه باغ بزرگ واملاک علیحده نیمدانگ ۴۵۰۰ تومان
باقا محمد کریم خالوزاده و عمه زاده در سنه ۱۳۲۹ از قریه کرفسان لنجان بانضمام بذر و مساعده یک دانگ و نیم ۵۵۰۰ تومان

از املاك پرتومان ماریین یکدرب باغ مشجر ۷ جریب املاك ساده ۲۳ جریب جمله ۳۰ جریب ۳۵۰۰ تومان

وجه نقد داده شده ۲۰۰ تومان بورثه حاجی مهدی بزار داده شده بابت ادعا بر املاك پرتومان ۵۰۰ تومان مجموع ۹۷۰۰ تومان

بوالده مرحوم حاجی محمد علی عمو زاده و همشیره مرحوم حاجی محمد علی و دو نفر صبايی آنمرحوم داده شده همشیره و والده نقد ۱۷۰۰ تومان - بهمشیره جهت خرید خانه ۱۵۰ تومان ملك پشت چشمه واقعه در محله پای قلعه ۴ جریب ۸۰۰ تومان جمله ۲۶۵۰ تومان صبايی مرحوم حاجی محمد علی نقد ۱۶۰۰ تومان - جهت مخارج عروسی و غیره دو نفر صبايی نقد ۴۵۰ تومان - ۲۰۵۰ تومان جمله و حضرات مسطوره هیچ گونه حقی بر من نداشته و اسناد اوراق بر عدم حقیقت آنها موجود و در دست هست و این مبلغ را من بانها داده ام پس هر گاه در وصایای مسطوره مدد کنند و در اجراء آنها اقدام نمایند بحل خواهند بود و یوم الحساب از آنها مطالبه ندارم و هرگاه آثار بی میل یا مخالفتی از آنها ظاهر شود در قیامت از آنها مطالبه خواهم نمود وکان هذه التحریرات فی یوم جمعه چهاردهم شهر جمادی الاوله غشم سنة ۱۳۴۰

خط مرحوم حاجی محمد ابراهیم ملكالتجار میباشد فقرات مرقومه در فوق صادره از من می باشد و صحیح است خواهش دارم قبول این زحمت را نموده و بعد از فوت من معمول بدارند الحاج محمد ابراهیم اصفهانی محل مهر ایشان

در حاشیه حاجی ملكالتجار خط خودشان مرقوم داشته اند یا هو مخفی نباشد املاك و کاروانسرا ها را که سواي املاك مرحمت پناه حاجی والد باشد که وقف شده چونکه در حال حیات خود مداخله و تصرف و بمنافع میکنیم هرگاه صلاح دانستم و فروش شد و تبدیل ما حسن شد نوشته میشود فی ۱۴ ج ۱ ۱۳۴۰ اقل الحاج محمد ابراهیم

بسمه تعالی قداعترف دام اقباله العالی بوقوع جمیع ما رقم و سطر فیه من البدایه الی النهایه فی ۹ شهر جمادی الثانی سنه ۱۳۴۰ حرره الاحقر محمد الموسوی نجف آبادی محل مهر مبارک بندگان حضرت مستطاب حجة الاسلام و المسلمین آقای آقا سید محمد نجف آبادی من ظلمة العالی

قد اعترف جنابه بصره جمیع ما رقم فیه لدی فی ۹ شهر جمادی الثانیه ۱۳۴۰ محل مهر جنابمستطاب سید العلماء الاعلام ثقة الاسلام والمسلمین آقای میرزا محمد پا قلعه بسم الله الرحمن الرحیم اعترف واقردام اجلاله بجمیع ما فی الورقه لدی فی ۹ شهر ج ۲ ۱۳۴۰

عبد الحسين المدرس محل مهر جناب مستطاب حجة الاسلام آقاي سيد العراقيين دامت توفيق ته جناب جلالتمدار عمدة التجار زبده اعزازه اعتراف بصدور تمام ما في الورقه فرمودند لدى الاحقر في ٩ شهر جمادي الثانية ١٣٤٠

محل مهر جناب مستطاب شريعتمدار سيد العلماء الاعلام آقاي حاجي سيد عبدالله پاقلعه بسمه تعالي اعترف الحاج محمد ابراهيم مكاتبه بما رقم في الورقه و هوا بصر بما فيها في ٢٢ ج ١٣٤١

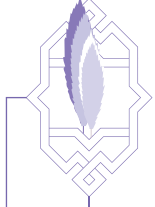
محل مهر حضرت مستطاب حجة الاسلام و المسلمين آقاي حاجي مير محمد صادق دام ظله العالي بسم الله الرحمن الرحيم اعترف جنابه زبده توفيقه با المسطور لدي الاحقر في ٢٩ شهر ربيع الثاني ١٣٤١ محل مهر سرکار شريعتمدار سيد العلماء الاعلام آقاي سيد محمد باقر احمد آبادي زيد افضاله

بسم الله الرحمن الرحيم اعترف واقر جناب الاجل الجاج ملك التجار زبدهت بركاته بوقوع جميع المراتب المزبور و صدوره منه باحاه لفظي صريح ومكاتبته صحيحه بخطه و خاتمه بلا ريب في ٢٣ ربيع الثاني ١٣٤١ فشاركي محل خاتم مبارك بندگان شيخ العلماء و المجتهدين حجة الاسلام و المسلمين آقاي فشاركي دام ظله العالي

بسم الله الرحمن الرحيم لا يخفى كه بعد از تحقق صدور اينمراتب و شروح مسطوره از مرحوم ميرور

حاجي محمد ابراهيم ملك التجار حسب الوصية الثابته مطابق شرح مزبور كه بلافاصله وقف محال مزبوره بشود صيغة وقف محال مزبوره مطابق شرح ورقه عملا بالوصية جاري شد و احقر شرح وقوع و تحقق وقف را همان بوم بعد از فوت نوشتم در ورقه كه سرکار شريعتمدار ثقة العلماء العظام آقاي حاجي سيد عبد الله سلمه آوردند.

نزد احقر و علاوه امضاء مخدرتين مرقومتين كه صبيه مرحوم ملك التجار و زوجه مرحوم مي باشند ثبوت آنرا نوشتم كه نزد شريعتمداران نخبتي العلماء الابرار آقاي آقاسيد محمد نجف آبادي و به نزد آقاي حاجي سيد عبد الله امضاء وصايا را بعد الموت كرده بودند لذا در تحقق وصاياي مزبوره و وقف مزبوره و امضاء شبهه نميباشد و لاخفى كه قبض اعيان موقوفه را در ايام متصله بهمان ايام مرقومه باجاره بعنوان وقف دادند كه تبديل اجارات سابقه باجاره وقف بعنوان اوصياء حاضره شد في غره شعبان ١٣٤٥ فشاركي محل مهر مبارك بندگان حضرت مستطاب حجة الاسلام و المسلمين آقاي فشاركي دام ظله العالي

بسمه تعالي مخدرتين جليلتين حليله جليله مرحوم حاجي محمد ابراهيم ملك التجار و صبيه
آنمرحوم امضاء جميع مراتب مسطوره را من البداية الي النهاية بعد از فوت آنمرحوم نمودند
تحريراً في ليله ٧ شعبان ١٣٤٥ حرره الاحقر محمد الموسوي نجف آبادي
محل مهر حضرت حجة الاسلام آقای آقا سيد محمد نجف آبادي دامت برکاته

نتیجه‌گیری

بازرگانی و تجارت یکی از مهم‌ترین شالوده اقتصادی هر کشوری است که اهمیت بسزایی دارد. تاجران در ادوار مختلف تاریخی در این امر سهیم بودند و توانستند تأثیر مهمی را در اقتصاد بگذارند. ملک‌التجارها و بازرگانان بزرگ از این امر مستثنی نبودند. آن‌ها با سرمایه عظیم خود با دیگر کشورها در حال بازرگانی و دادوستد بودند و توانستند در این امر موفق شوند. سنت وقف در ادوار مختلف تاریخی تنها مختص به یک‌طبقه خاص نبود؛ بلکه هر فردی باتوجه به اهداف خیرخواهانه خود اموال و سرمایه خود را در راه‌های مختلف وقف می‌کرد. بازاریان نیز علاوه بر ارتقاء جایگاه خود و ارزش مذهبی بخشی از اموال خود را وقف می‌نمودند که یک نوع تعادل در زندگی اجتماعی و اقتصادی به وجود می‌آمد و افراد می‌توانستند از امکانات نیز بهره‌مند می‌شدند. یکی از صاحبان نام در امر تجارت حاجی محمد ابراهیم ملک‌التجار بود که در دوران ناصرالدین‌شاه از تاجران به نام اصفهان محسوب می‌شد. عمارت وی به نام انگورستان ملک هم اکنون در اصفهان پابرجاست. طبق وقف‌نامه‌ای که از ایشان موجود است وی تمام اموال خود را به‌صورت گوناگون وقف نموده است. وقف‌هایی که در حوزه‌های مختلف انجام داده مختص یک‌طبقه یا اقشار خاصی نبوده؛ بلکه با سنجش تمام جوانب قسمتی از مال خود را در راه‌های گوناگون صرف نمود. او علاوه بر کمک‌های مالی به اقشار مختلف مانند طلاب، مستمندان و غیره بخشی دیگر را در راه امور خیریه مانند: برگزاری مراسم تعزیه و روضه‌خوانی اختصاص داد. ساختن مدرسه و مریض‌خانه، تأمین مخارج روشنایی در نجف اشرف از دیگر مواردی بود که حاجی ابراهیم ملک‌التجار به دلیل علاقه خویش برای وقف توصیه نموده بود. در واقع این وقف‌نامه نمونه جامعی از تأمین نیازهای اجتماعی و اقتصادی جامعه به‌واسطه ملک‌التجار بود که به‌صورت دقیق تمام توصیه‌ها و نوع وقف را همراه مبالغ و میزان برای افراد تعیین نمود که افراد بتوانند مصداق آن در برابر دیگران رفتار نمایند.

کتابنامه

- احمد اشرف (۱۳۵۹). *موانع تاریخی رشد سرمایه‌داری در ایران: دوره قاجاریه*، ج ۱، تهران: پیام.
- آصف، محمد هاشم (۱۳۵۲). *رستم التواریخ*، تصحیح محمد مشیری، تهران: امیرکبیر.
- پولاک یاکوب ادوارد (۱۳۶۱). *سفرنامه پولاک*، تهران: خوارزمی
- شفقی، سیروس (۱۳۷۴). «مرگ و نابودی قدیمی ترین محله و بافت شهری اصفهان»، *مجموعه مقالات هفتمین کنگره جغرافیایی ایران*، ج ۲، دانشگاه تهران.
- شفقی، سیروس (۱۳۸۵). *بازار بزرگ اصفهان*، اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان، مرکز اصفهان‌شناسی و خانه ملل.
- فلور، ویلم (۱۳۶۵). *جستارهایی از تاریخ اجتماعی ایران در عصر قاجاریه*، ترجمه ابوالقاسم سری، ج ۲، تهران: توس.
- کیوانی، مهدی (۱۳۹۲). *پیشه وران و زندگی صنفی آنان در عهد صفوی: جستاری در تاریخ اجتماعی - اقتصادی ایران*، ترجمه یزدان فرخی، تهران: امیرکبیر.
- مبشری، مریم (۱۳۹۸). *مطالعه تطبیقی نگاره های تزئینی خانه های صفوی و قاجار در اصفهان*، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: جواد آقاجانی، دانشگاه علم و هنر یزد.
- محمدی، محمود (۱۳۷۹). «تحلیل نقش متقابل وقف و شهرسازی برنامه ریزی فضایی - کالبدی». *فصل نامه وقف میراث جاویدان*، شماره ۳۰.
- منشی، اسکندر بیگ (۱۳۵۰). *تاریخ عالم آرای عباسی*، مصحح ایرج افشار. (بی‌جا).
- منصوری نیا، فردین (۱۴۰۱). *تحلیل و بررسی وضعیت مالیات بر تجارت و اصناف دوره صفویه*، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محسن مومنی، دانشگاه ارومیه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- الهیاری، فریدون (۱۳۹۳). *تاریخ حرف، صنایع و تجارت استان اصفهان از دوره باستان تا انقلاب اسلامی*، اصفهان: شهید حسین فهمیده.

اسناد

• سازمان اسناد و کتابخانه ملی

• ساکما: ۹۷/۲۸۰/۵۳۲

سفره‌خانه انگورستان ملک
عکس: نگارنده

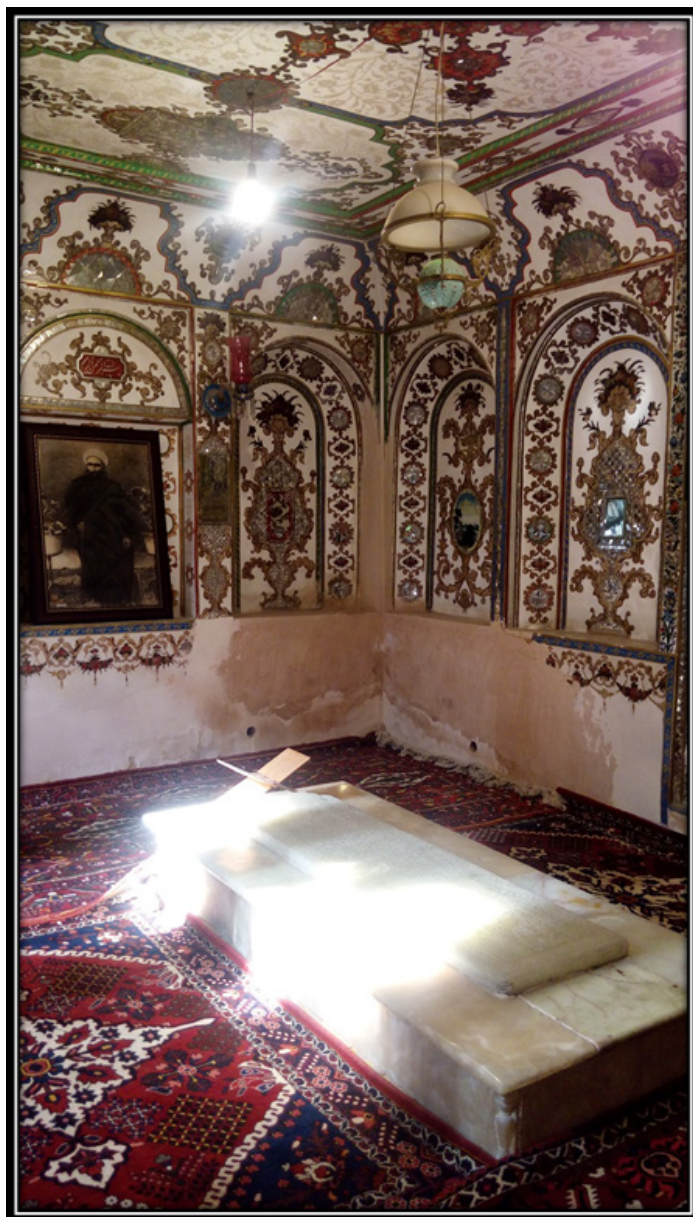
شاه‌نشین انگورستان ملک
عکس: نگارنده

نمای بیرونی و حیاط انگورستان ملک
عکس: نگارنده

نمایی از اتاق‌های انگورستان ملک
عکس: نگارنده

آرامگاه حاجی محمد ابراهیم ملکالتجار در انگورستان ملک

عکس: نگارنده

